

προσωπικότητας τῶν νέων. Ἐξετάζεται τὸ χάσμα τῶν γενεῶν καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς ἀγωγῆς στὸν ἠθικὸ προσανατολισμὸ τῶν νέων. Στὴ δεύτερη ἐξετάζεται τὸ πολίτευμα σὲ σχέση μετὰ τὴν ἠθικὴ ἀγωγή τῶν νέων. Θίγεται τὸ πρόβλημα τοῦ διδασκτοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀναζητοῦνται οἱ παράγοντες προόδου στὴ μάθηση καὶ στὸν πολιτισμὸ. Στὴν τρίτη ἐνότητα ἀναπτύσσεται ἡ τραγικότητα τοῦ παιδαγωγικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖο συγκροτοῦν ὁ παιδαγωγὸς καὶ ὁ παιδαγωγούμενος. Ἡ τέταρτη ἐνότητα ἔχει ὡς ἀντικείμενο μελέτης τὸν ἀθλητισμὸ καὶ τὰ ναρκωτικὰ ὡς ἀντίρροπες δυνάμεις πρὸς τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν. Ἀναπτύσσεται ἡ παιδευτικὴ σημασία τοῦ ὀλυμπιακοῦ ἰδεώδους καὶ ἀναλύεται ὁ ρόλος τῆς παιδείας στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ναρκωτικῶν. Ἡ τελευταία ἐνότητα πραγματεύεται τὴν παιδευτικὴ λειτουργία τῆς πολιτικῆς διάστασης τοῦ ἀτόμου. Ἐξετάζεται δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου ὡς πολιτικὸ δικαίωμα, τὸ ὕψος καὶ τὸ ἦθος τοῦ πολιτικοῦ λόγου καὶ οἱ τρόποι διαμόρφωσης κοινωνικῶν προτύπων.

Ἡ μελέτη παρουσιάζει ἀλληλουχία καὶ διέπεται ἀπὸ λογικὴ δομὴ. Ἡ βιβλιογραφία εἶναι πλούσια· τὸ ἔργο διακρίνει προβληματισμὸς καὶ ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία.

Μαρία Πρωτοπαπα

Virtue, Love and Form, Essays in Memory of Gregory Vlastos, edited by Terence IRWIN and Martha C. NUSSBAUM, Edmonton, Alberta, Canada 1993, 224 σελ.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα ἄρθρα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀφιερωμένα στὴ μνήμη τοῦ Γρηγόρη Βλαστοῦ, γνωστοῦ τόσο στοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος ὅσο καὶ στοὺς εἰδικούς μελετητὲς τῆς προσωκρατικῆς καὶ πλατωνικῆς Φιλοσοφίας.

Τὸ πρῶτο σύνολο ἄρθρων τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀφορᾷ τὴ σωκρατικὴ καὶ πλατωνικὴ μέθοδο καὶ μεταφυσική. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ περιέχουν ἐρωτήματα σχετικὰ μετὰ τὴ φιλοσοφικὴ ἐξέλιξη τοῦ Πλάτωνος καὶ ἰδιαίτερα θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀνίχνευση σωκρατικῶν ἢ μὴ σωκρατικῶν στοιχείων στοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους. Στὸ βιβλίον τοῦ γιὰ τὸν «Σωκράτη» ὁ Βλαστός ὑποστηρίζει σθεναρὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς σαφοῦς διαχωριστικῆς γραμμῆς μεταξὺ τῶν φιλοσοφικῶν ἀπόψεων, ἐνδιαφερόντων καὶ θεωριῶν τοῦ Σωκράτη, τὶς ὁποῖες ὁ Πλάτων συμμαρτύνει στοὺς πρώιμους διαλόγους του, καὶ τὶς θέσεις τοῦ Πλάτωνος στοὺς μέσους διαλόγους του. Κάνει λόγο γιὰ τὸ «ταξίδι» τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὸν Σωκράτη τῶν ἐλεγκτικῶν διαλόγων, στὸ ὁποῖο μαθητὴς καὶ δάσκαλος ἐθεωροῦντο ὅτι ταυτίζονται, πρὸς τὸν Σωκράτη τῆς

μέσης περιόδου, κατά τὸ ὁποῖο ὁ φιλόσοφος ἐπιδιώκει μὴ-σωκρατικά «σχήματα» ἀκόμη καὶ ἀντι-σωκρατικά συμπεράσματα — ἐνῶ ἡ μεγάλη ἀγάπη τῆς νιότης του παραμένει βέβαια ζωντανή στὴν καρδιά του.

Ἡ Mary Whitlock Blundell στὸ ἄρθρο τῆς «Αὐτοκριτικὴ στὴν πλατωνικὴ Πολιτεία» (σσ. 17-37) καταπιάνεται μὲ μιὰ πλευρὰ τῆς «περιπλάνησης» αὐτῆς τοῦ Πλάτωνος ἢ ὁποῖα παραπέμπει ἀπὸ μόνη τῆς τόσο ὡς πρὸς τὴ μορφή ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο στοὺς διαλόγους. Ὁ Βλαστός συζητεῖ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ ἐλέγχου μορφῆς καὶ ἀντιθέτει τὴν ἐλεγκτικὴ μορφή τῶν πρώιμων διαλόγων πρὸς τὴ μαιευτικὴ μορφή τοῦ *Θεαιτήτου*. Ἡ Blundell ἐξετάζει τὶς σκέψεις τοῦ «μέσου Πλάτωνος» γιὰ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴν ἐπίδρασή τους στὸ σύνολο τῶν διαλόγων καὶ καταλήγει σὲ ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὴ χρησιμοποίηση δραματικῶν στοιχείων σ' αὐτούς.

Σὲ δύο ἄρθρα ἐξετάζεται ἡ ὑπόθεση τοῦ Βλαστοῦ ὅτι ὁ Πλάτων ἐγκαταλείπει τὸν ἔλεγχο ἐξαιτίας τῆς ἀνάπτυξης μὴ-σωκρατικῶν καὶ ἀντι-σωκρατικῶν ἀπόψεων. Ὁ Donald Davidson στὸ ἄρθρο του «Ὁ Φιλόσοφος τοῦ Πλάτωνος» (σσ. 179-195) ἐπικρίνει τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Πλάτων ἔχασε τὴν ἐμπιστοσύνη του στὸν ἔλεγχο καὶ ἐστιάζει τὴν προσοχή τοῦ εἰδικοῦ στὸν *Φίληβο*, ὑποστηρίζοντας ὅτι στὸ διάλογο αὐτὸν ὁ Πλάτων ἐπιδεικνύει ἀμείωτη ἐμπιστοσύνη στὸν ἔλεγχο. Συνάγει ὅτι, ἐφόσον ὁ *Φίληβος* θεωρεῖται κανονικὰ μεταγενέστερο ἔργο τοῦ Πλάτωνος, ἡ συχνὴ χρῆση τοῦ ἐλέγχου ἀπὸ μέρους του δημιουργεῖ ἀμφισβητήσεις γιὰ τὴν ἄποψη τοῦ Βλαστοῦ ὅτι ὁ Πλάτων ἐγκαταλείπει ἀποφασιστικὰ αὐτὴν τὴν πλευρὰ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ὅταν διαμορφώνει τὶς δικές του εὐδιάκριτες πλατωνικὲς ἀπόψεις.

Ἐπίσης ὁ T.H. Irwin στὸ ἄρθρο του «Πὲς ὅ,τι πιστεύεις» (σσ. 1-17) ἐστιάζει τὴν προσοχή του σ' ἓνα σημεῖο τοῦ ἐλέγχου, ὅπως τὸν ἐννοεῖ ὁ Βλαστός, τὴν ἀνάγκη εἰλικρίνειας στὶς ἀπαντήσεις κάθε συνομιλητῆ τοῦ Σωκράτη. Ὑποθέτει ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ κατανοηθεῖ ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἀξίωσης καὶ ὁ ρόλος τῆς στὸν ἔλεγχο, μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι ἡ παραίτηση τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὴν ἐρώτηση δὲν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητα ἐνδειξη ἀπόρριψης τοῦ σωκρατικοῦ ἐλέγχου ἀπὸ μέρους του. Κατὰ συνέπεια, ὑπάρχει ἓνας ἀκόμη λόγος γιὰ νὰ ἐπαναθεωρηθεῖ ἡ ὑπόθεση ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ Πλάτωνος προϋποθέτει ἀπόρριψη τῶν σωκρατικῶν ἀπόψεων.

Σύμφωνα μὲ τὸν Βλαστό, ἡ θεωρία τῶν «βαθμῶν πραγματικότητας» ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημεῖα πού μαρτυροῦν τὴν ἀπόσταση μεταξὺ τοῦ «μέσου Πλάτωνος» καὶ Σωκράτη. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Σωκράτους» ἐπιμένει στὴν ἄποψη ὅτι ἡ πλατωνικὴ θεωρία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Ἰδέες εἶναι «πιὸ πραγματικές» ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ δὲν ταυτίζεται μὲ τὴ θεωρία τῶν «βαθ-

μῶν τῆς πραγματικότητας». Ἀκόμη διατείνεται ὅτι τὰ αἰσθητὰ εἶναι λιγότερο πραγματικά, μόνο μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου «F», ἀλλὰ εἶναι «F» καὶ δὲν εἶναι «F», δηλαδή ὠραῖα καὶ μή-ὠραῖα κ.λ.π. Στὸ ἄρθρο τοῦ «Ὁ Βλαστός γιὰ ἓνα μεταφυσικὸ παράδοξο» (σσ. 85-99) ὁ Alan D. Code διερευνᾷ τὴν ἄποψη ποὺ διατυπώθηκε πιὸ πάνω, καὶ διατείνεται ὅτι αὕτη συνδυάζει δύο διαφορετικὲς ἔννοιες τῆς ἀτέλειαι τῶν αἰσθητῶν, γεγονὸς στὸ ὁποῖο ὀφείλεται μίαι ἀσυνέπεια στὶς ἀπόψεις τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνος.

Ἐνα ἀπὸ τὰ «μή-σωκρατικά» σχήματα πού, κατὰ τὸν Βλαστό, διακρίνουν τὸν «μέσο Πλάτωνα» ἀπὸ τὸν Σωκράτη, εἶναι ἡ διατύπωση μιᾶς εὐκρινούς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν. Κατὰ τὴν ἄποψή του, ὁ Σωκράτης εἶναι καθαρὰ ἠθικὸς φιλόσοφος καὶ δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ εὐρύτερα φιλοσοφικά ζητήματα. Στὸ ἄρθρο τῆς «Ὁ Βλαστός γιὰ τὶς σωκρατικὲς καὶ πλατωνικὲς Ἰδέες» (σσ. 67-85) ἡ Gail Fine ἐξετάζει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Βλαστός κάνει αὐτὴν τὴ διάκριση ἀναφορικὰ πρὸς τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα. Ἔτσι, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξετάσει ἓνα ἀπὸ τὰ «ἀντι-σωκρατικά ἐπιχειρήματα» ποὺ ἀποδίδει ὁ Βλαστός στὸν «μέσο» Πλάτωνα, τὴν πίστη στὶς «χωριστές» Ἰδέες καὶ διατείνεται ὅτι, ἐνῶ ὁ Πλάτων μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ χρεωθεῖ μὲ τὸ «χειρισμὸ» αὐτόν, δὲν εἶναι ὅμως ἐξίσου εὐκρινὲς ὅτι πράγματι τὸν ἐπιδιοκίμαζει ἢ ὅτι ἀπορρίπτει ξεκάθαρα κάθε σωκρατικὴ τοποθέτηση. Ἄν εἶναι σωστὸ αὐτό, τότε ὑπάρχουν ἀρκετοὶ λόγοι ὥστε νὰ ἐπαναθεωρηθεῖ ἡ ἀξίωση τοῦ Βλαστοῦ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ριζικῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο φιλοσόφων.

Στὰ ἐπόμενα τέσσερα ἄρθρα γίνονται συζήτηση γιὰ τὴ σωκρατικὴ καὶ πλατωνικὴ ἠθικὴ-πολιτικὴ φιλοσοφία. Τόσο ὁ Santas ὅσο καὶ ἡ Annas ἐξετάζουν τὰ σωκρατικὰ ἐπιχειρήματα, ἐὰν ἡ ἀρετὴ ἀρκεῖ γιὰ τὴν εὐδαιμονία. Ὁ Gerasimos Santas στὸ ἄρθρο τοῦ «Σωκρατικὰ ἀγαθὰ καὶ σωκρατικὴ εὐδαιμονία» (σσ. 37-53) καταπιάνεται μὲ ἓνα πρόβλημα ποὺ χρειάζεται νὰ ἀντιμετωπισθεῖ πρὶν γίνει προσπάθεια ἐπεξεργασίας τῶν λόγων γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Σωκράτης θεωροῦσε τὴν ἀρετὴ ἐπαρκὴ γιὰ τὴν εὐδαιμονία: τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κατὰ τὸν Σωκράτη συνδέει τὰ ἀγαθὰ, τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν εὐδαιμονία; Ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ ἐξηγεῖται χάρις στὴν ἀναφορὰ σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἄλλα; Ἐὰν τὸ καθένα πρόκειται νὰ ἐξηγηθεῖ σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὰ ἄλλα, τότε, διατείνεται ὁ Santas, ἐνυπάρχει στὴν ἠθικὴ ἓνα εἶδος κυκλικοῦ ἐπιχειρήματος, γιὰ τὸ ὁποῖο παραπονεῖται ὁ Sidgwick. Κατὰ τὸν Santas, ὁ Sidgwick ἔδειξε ὅτι ὁ Σωκράτης ἦταν ἀντιμέτωπος μὲ μίαι γνήσια δυσχέρεια, τὴν ὁποία ἀνεγνώριζε ὁ Πλάτων. Στὴ συνέχεια, ὁ συγγραφεὺς συσχετίζει τὴ δυσκολία αὐτὴν μὲ τὸ «αἶνιγμα» ποὺ ἐγείρεται στὸ τέλος τῆς συζήτησης γιὰ τὴν Ἠθικὴ, στὸν *Εὐδημο*, ὅπου ἡ ἐπιχειρηματολογία δὲν κατορθώνει νὰ βρεῖ μίαι ἐπαρκὴ περιγραφὴ τοῦ σκοποῦ ποὺ ἐπιτελεῖται μὲ τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Τὸ ἄρθρο τῆς Julia Annas «Ἀρετὴ ὡς ἡ χρῆσις ἄλλων ἀγαθῶν» (σσ. 53-67) ἔχει ἐπίσης ὡς κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τὴ συζήτηση στὸν *Εὐθύδημο* τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ θέσει ὁρισμένα ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκτίμηση τῆς σωκρατικῆς ἠθικῆς ἀπὸ μέρους τοῦ Βλαστοῦ. Ὑποστηρίζει δὲ ὅτι ὁ *Εὐθύδημος* δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ μὲ ἀσφάλεια «σωκρατικός» διάλογος, ἐφόσον στὴν πραγματικότητα μπορεῖ νὰ ὑπαινίσσεται τὴν *Πολιτείαν*. Ἐπιπλέον ἡ συγγραφεὺς προσδίδει ἔμφαση σὲ μία ὄψη τοῦ Σωκράτη, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο στὴν εἰκόνα τῆς σωκρατικῆς ἠθικῆς κατὰ τὸν Βλαστό. Ὁ Βλαστός γενικὰ θεωρεῖ τὰ ἠθικὰ ἐπιχειρήματα τῶν «σωκρατικῶν» διαλόγων πρωταρχικὰ ὡς ἐπιχειρήματα τῆς σταθερῆς ἠθικῆς πεποίθησης τοῦ Σωκράτη. Μερικὲς φορές, ἐντούτοις, καὶ κυρίως στὸν *Πρωταγόρα* καὶ τὸν *Λάχη*, ὁ Βλαστός παρουσιάζει τὸν Σωκράτη νὰ ἐγείρει αἰνίγματα γιὰ τὶς ἴδιες του τὶς θεωρίες χωρὶς νὰ παρέχει ὁριστικὲς λύσεις. Αὕτὴ εἶναι ἡ προσέγγιση τῆς Annas στὸν *Εὐθύδημο*: τὸν θεωρεῖ ἔκφραση ἀμφιβολίας, αἰνιγματικότητας καί, κατὰ μιὰ ἔκφραση τοῦ Βλαστοῦ, «ἐντιμῆς περιπλοκότητας».

Ὁ Βλαστός ἔθεσε ἐρωτήματα γιὰ τὴ δικαιοσύνη στὴν *Πολιτείαν*, σὲ μιὰ σειρά διαλέξεων καὶ ἄρθρων, τὰ ὁποία ἀποκρυσταλλώθηκαν στὰ ἄρθρα του γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εὐδαιμονία στὴν *Πολιτείαν* καὶ τὴν πλατωνικὴ θεωρία γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτὰ προσπάθησε νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα ποὺ εἶχαν ἐγείρει πολλοὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Grote, δηλαδή γιὰτί θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ ἀπονέμει δικαιοσύνη σὲ μιὰ ἐπιμέρους ψυχὴ, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Πλάτων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὑπαρξὴ δικαιοσύνης κατὰ τὴ μεταχείριση ἄλλων ἀνθρώπων (Τὸ θέμα αὐτὸ συχνὰ ἀναφέρεται ὡς «σχέση μεταξὺ τῆς ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης»). Ὁ Jonathan Lear, στὸ ἄρθρο του «Ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴ φιλαυτία» (σσ. 137-161) πιστεύει ὅτι ἡ θέσις τοῦ Πλάτωνος εἶναι περισσότερο ἱκανοποιητικὴ ἀπ' ὅ,τι φαίνεται συχνά, ἀφ' ἧς στιγμῆς στρέψουμε τὴν προσοχή μας στὶς διεργασίες τῆς ἐκπαίδευσης τὶς ὁποῖες χρειάζεται ὁ Πλάτων ὡς βάση γιὰ νὰ συλλάβῃ τὴν πλατωνικὴ ἐξήγηση τῆς δικαιοσύνης. Ὅταν λοιπὸν θὰ ἔχουμε διαπιστώσῃ ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ φιλοσόφου εἶναι «ἐσωτερικοποίηση» τῆς τάξης τῆς ἰδανικῆς Πολιτείας καὶ ὅτι οἱ πράξεις τοῦ φιλοσόφου εἶναι «ἐξωτερικοποίηση» τῆς τάξης ἡ ὁποία ἐνυπάρχει στὴν ψυχὴ, θὰ μπορέσουμε νὰ δοῦμε ὅτι ἡ μεμψιμοιρία σχετικὰ μὲ τὴν ψυχικὴ καὶ κοινωνικὴ δικαιοσύνη ἀντανακλᾷ μιὰ συσκοτισμένη ἄποψη τὴν ὁποία ὑπερβαίνει ἡ θέσις τοῦ φιλοσόφου μέσα στὴν πολιτείαν καὶ τὴν ψυχὴ.

Ὁ Βλαστός ὑποστήριζε ὅτι ἡ σωκρατικὴ σκέψις γιὰ τὴ δικαιοσύνη ἐκπροσωπεῖ μιὰ ἀξιοσημεῖωτη πρόοδο γιὰ τὴν ἐλληνικὴ διανόηση καὶ πράξις τοῦ Ε' αἰῶνα, ἡ ὁποία ἐπέτρεπε μιὰ ἄδικη συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς

καὶ τοὺς σκλάβους. Στὸ ἄρθρο του «Εἰδωλολατρικὴ δικαιοσύνη καὶ χριστιανικὴ ἀγάπη» (σσ. 195-209) ὁ Bernard Williams ἐξετάζει τὴ σωκρατικὴ ἀξίωση, ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἀδικεῖ κανέναν, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ Σωκράτη πέραν τῆς παλαιᾶς ἀνταπόδοσης εἶναι λιγότερο αποφασιστικὴ ἀπ' ὅσο εἶχε ὑποθέσει ὁ Βλαστός. Συγκεκριμένα οἱ ἀπόψεις τοῦ Σωκράτη, κατὰ τὸν Williams, σχετικὰ μὲ τὸ ἀνώφελο τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καθιστοῦν ἀσαφές γιατί εἶναι κακὲς ἡ ἐκμετάλλευση καὶ ἡ σκληρότητα, ἐφόσον οἱ θεωρίες τοῦ φιλοσόφου χρειάζεται νὰ στηριχθοῦν τελικὰ σὲ μία μεταφυσικὴ θέση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ζωὴ ποὺ διάγουμε δὲν εἶναι ἡ μόνη ἢ ἡ πιὸ σημαντικὴ.

Τὰ τρία ἐπόμενα ἄρθρα ἐξετάζουν ὁρισμένες σκέψεις τοῦ Βλαστοῦ ἐπάνω σὲ θέματα ποὺ συνδέουν τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία μὲ τὴ μεταγενέστερη ἱστορία τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς διανόησης. Στὸ ἄρθρο του γιὰ τὸν πλατωνικὸ ἔρωτα ὁ Βλαστός διερευνᾷ μία ἀκόμη πτυχὴ τῆς πλατωνικῆς θεωρίας γιὰ τοὺς βαθμοὺς τῆς πραγματικότητας. Σύμφωνα μ' αὐτόν, ἡ πεποίθηση τοῦ Πλάτωνος ὅτι τὰ αἰσθητὰ εἶναι κατώτερα τῶν Ἰδεῶν ἐπηρεάζει ἔντονα τόσο τὴν Ἠθικὴ ὅσο καὶ τὴ Γνωσιοθεωρία καὶ Μεταφυσικὴ του. Συγκεκριμένα ὁ Βλαστός πιστεύει ὅτι ἐνυπάρχει στὶς πεποιθήσεις τοῦ Πλάτωνος, ἡ ἄποψη ὅτι τὰ ἴδια τὰ ἐπιμέρους ἀνθρώπινα ὄντα, μὲ τὶς ἀτομικὲς ἀτέλειές τους, δὲν μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ἱκανοποιητικὰ ἀντικείμενα ἔρωτος σὲ σύγκριση μὲ τὶς τέλειες, ἀναλλοίωτες Ἰδέες. Ἔτσι ὁ Βλαστός θεωρεῖ σημαντικὴ ἀποτυχία τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πλατωνικὴ θεωρία δὲν κατορθώνει νὰ ἀναγνωρίσει καὶ νὰ ἐκτιμήσει τὸν «ἔρωτα» τῶν ἐπιμέρους ὄντων γι' αὐτὰ τὰ ἴδια.

Ἡ Martha Nussbaum στὸ ἄρθρο της «Ἡ Βεατρίκη τοῦ Δάντη: ἀγάπη, γιὰ τὰ ἄτομα;» (σσ. 161-179) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης, μὲ τὴν τεράστια ἐπίδρασή της, ὅπως παρουσιάζεται στὴ *Θεία Κωμωδία* τοῦ Δάντη, σκιαγραφεῖ ἄρκετὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ ὁ Βλαστός ἀνεγνώρισε στὴν πλατωνικὴ ἔννοια. Τέλος, ἐντούτοις, διατείνεται ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης τοῦ Δάντη ἀποδεικνύεται ἀνίκανη νὰ δώσει μία πλήρως ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα τοῦ Βλαστοῦ.

Κρίνοντας τὴν πλατωνικὴ θεωρία γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἐπιμέρους, ὁ Βλαστός ἀνέπτυξε τὶς δικές του ιδέες γιὰ τὴν ἀξία τους καθὼς καὶ τὶς ἠθικὲς ἀπαιτήσεις οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦν τὴν ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς ἀξίας. Οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὰ θέματα αὐτὰ εὐρίσκονται στὸ ἄρθρό του «Δικαιοσύνη καὶ Ἰσότης» —ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῶν δοκιμίων του γιὰ τὸν πλατωνικὸ ἔρωτα καὶ τὴν πλατωνικὴ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ συνδέει τὶς ἀπόψεις τοῦ Βλαστοῦ γιὰ τὸν Πλάτωνα μὲ τὸ μακρόχρονο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν χριστιανισμό καὶ τὴν ἠθικὴ καθὼς καὶ τὴ θεμελίωση τῆς δημοκρα-

τίας καὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ (τὸ ὁποῖο προηγεῖται τῆς μεγάλης προσφορᾶς του στὴν Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία). Ἐδῶ ἐνδιαφέρεται νὰ διαρθρώσει τὶς ἐξισωτικὲς πλευρὲς τοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Ὁ Richard Kraut στὸ ἄρθρο του «Ὁ Βλαστός γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἰσότητα» (σσ. 79-111) ἐξετάζει τὸ ἐπιχείρημα τοῦ δοκιμίου αὐτοῦ. Ὁ Kraut, ἐνῶ συμπαθεῖ τοὺς σκοποὺς τοῦ Βλαστοῦ, κρίνει μερικὲς ἀπὸ τὶς παραδοχὲς ποὺ ἐνυπάρχουν στὴν ὑποστήριξη, ἀπὸ μέρους του, μιᾶς ἐξισωτικῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τὴν ἀξία τῶν διαφόρων προσώπων καὶ ζώων καὶ ἀναρωτιέται κατὰ πόσο θὰ μπορούσε νὰ στηρίξει τὰ σχετικὰ συμπεράσματα τοῦ Βλαστοῦ κάποια εὐλογη ἀξίωση γιὰ τὶς ἀξίες.

Τὰ πολιτικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ ἰδανικὰ τοῦ Vlastos ἀποτελοῦν τὸ κέντρο ἀναφορᾶς τῆς ἔρευνας τοῦ Robert Meister στὸ ἄρθρο του, «Εἶναι ἡ μετριοπάθεια ἀρετὴ;» (σσ. 111-137). Ὁ συγγραφέας ἐστιάζει τὴν προσοχή του ἰδιαίτερα στὶς διασυνδέσεις μεταξὺ σωκρατικῶν, χριστιανικῶν καὶ σοσιαλιστικῶν ἰδανικῶν, ὅπως τὰ ἐννοεῖ ὁ Βλαστός, καὶ ἀναρωτιέται κατὰ πόσο αὐτὰ συμβιβάζονται πράγματι μὲ τὶς θεωρήσεις τῶν σύγχρονων φιλελεύθερων κοινωνιῶν. Συσχετίζοντας συγγενῆ ζητήματα, στὴν Ἱστορία τῆς Ἠθικῆς, μὲ ἐπιλογὲς τὶς ὁποῖες ἀντιμετωπίζουν σύγχρονες κοινωνίες ἀλλὰ καὶ τὰ ἄτομα μέσα σ' αὐτές, ὁ Meister διατείνεται ὅτι ἐνδιαφέρουν πάντα τὸν Βλαστό καὶ ὡς φιλόσοφο καὶ ὡς πολίτη. Δὲν συμπαθοῦσε καθόλου τὴν κριτικὴ τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴ Δημοκρατία καὶ δὲν πίστευε ὅτι εἴτε ἡ γνώση εἴτε ἡ δύναμη θὰ ἔπρεπε νὰ συγκεντρώνονται στὰ χέρια μιᾶς (ὑποτιθέμενης) διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς «ἐλίτ» ομάδας.

Καταλήγοντας θὰ θέλαμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ὁ ἔντονος προβληματισμὸς ποὺ ἐμπεριέχεται στὰ ἄρθρα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου γύρω ἀπὸ τὶς βασικὲς θέσεις τοῦ Βλαστοῦ γιὰ τὸν Σωκράτη προσπορίζει ἰδιαίτερο ὄφελος στὸν μελετητὴ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων καὶ ἀνανεώνει τὸ ἐνδιαφέρον τόσο γιὰ τὸν Σωκράτη ὅσο καὶ γιὰ τὴ σχετικὴ μὲ αὐτὸν ἔρευνα τοῦ Βλαστοῦ.

Ἄννα ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ

Δημητρίου Δ. ΜΟΥΚΑΝΟΥ, *Τὰ καθ' αὐτὸ αἶτια τῶν φύσει ὄντων. Ἑρμηνεία καὶ διασάφηση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους «Φυσικῆς ἀκροάσεως Β.»*, Ἀθήνα 1993, 79 σελ.

Τὸ βιβλίο Β τῆς *Φυσικῆς ἀκροάσεως* (στὸ ἐξῆς: *Φ.α.*) τοῦ Ἀριστοτέλη ἔχει θέμα του τὴν ἐννοία τῆς φύσης καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ τὴν ἐξηγοῦν. Ὁ Ἀριστοτέλης συζητᾷ τὴν ὑφή τῆς φύσης καὶ τῶν *φύσει ὄντων* — ὡς *φύσις* καὶ

